

Régiók egykor és most

Gulyás László: Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt., Pécs, 2005. 234 old.

Az Európai Unió pénzügyi támogatási rendszerében kiemelt szerepet kapnak az államhatárokon átnyúló együttműködések, a közös stratégiák létrehozását célul kitűző projektek. A téma aktualitását elsősorban ez a tény adja. Szlovákia Magyarországgal együtt az Unió tagjává vált, dinamikus fejlődésével gazdasága modellértékűvé készül előlépni, határai pedig légiesedtek. Ezzel szemben a Vajdaság gazdasága stagnál, Magyarországtól való eltávolodása fokozódott Magyarországnak az Európai Unióhoz való csatlakozása után, ami abban is megmutatkozik, hogy a határforgalom elé komoly akadályok gördültek. A regionális fejlődést meghatározó másik tényező az, hogy az elmúlt másfél évtizedben a két többnemzetiségű állam: Csehszlovákia és Jugoszlávia megszűntek létezni, és az a folyamat, amely nemzetállami keretben helyezte el a tárgyalt két régiót, az ott élő magyar közösségekre negatív hatással volt, és ez a Magyarországhoz való viszonyt is számottevően meghatározta.

Gulyás László doktori disszertációjából szerkesztett könyvében kronológiai sorrendben, hat fejezetben mutatja be a két régió másfél évszázados útját, az utolsó fejezetben pedig összegzi megállapításait. Vizsgálódásának középpontjában az *államszerkezeti változások* következményei állnak. Ezzel a fogalommal egy adott terület egyik államtól a másikhoz való csatolását írja le. Bevezetőjében az államszerkezeti változások gazdasági és regionális vetületeinek a feltárását határozza meg célként, hangsúlyozva a gazdasági okok elsőségét a közép-európai

területi ellentétekben. Hogy miért éppen erre a két régióra esett a választása, az indoklás abban merül ki, hogy figyelemreméltó utat jártak be. A fentieknek megfelelően, a problémafelvetés a térszerkezet, gazdaság és etnikai problémák kérdéskörében fogalmazódik meg, és ez minden szerkezeti egységen következetesen végigvonul. Ezek a kérdések azonban sokszor nem a súlyuknak megfelelő terjedelemben kapnak helyet, sokszor a keretnek tekinthető rész elnyomja a valódi probléma kifejtését.

Az első fejezetben táblázatokkal és térképekkel bőségesen alátámasztva, általános képet kapunk a Monarchia és ezen belül Magyarország etnikai összetételéről és a munkamegosztás területi strukturálódásáról. Gulyás bemutatja egyrészt azokat a területi–közigazgatási reformokat, amelyeket a bécsi kormányzat kezdeményezett és kivitelezett II. József uralkodása idején, illetve az ún. Bach korszakban. Másrészt olyan tervezeteket sorakoztat fel, melyeket a Ferenc Ferdinánd trónörökös köré tömörülő „*Grossösterreich-csoport*” fogalmazott meg, illetve a kisebb-nagyobb súlyú délszláv és szlovák nemzeti mozgalmak tűztek zászaljukra 1848 után. Nagy hiányossága ennek a fejezetnek, hogy a korszak és a két régió sajátosságairól gyakorlatilag szó sem esik, pedig az alkalom adta volt, hogy bemutassa azt a folyamatot, aminek eredményeként a Felvidék az egyik legdinamikusabban fejlődő régióvá vált a térségben. Ugyanígy szó nélkül maradtak olyan régióformáló tényezők, mint például a határvidék felszámolása, aminek nyomán a Délvidék a Monarchián belül a Magyar Királyságba integrálódott, vagy az a gazdasági aspektus, hogy milyen közvetítő szerepet játszott e terület a Balkán felé.

A második fejezet azoknak a forgatókönyveknek a szemléje, amelyeket az an-

tanthatalmak kormányai szerkesztettek tudósai és különböző politikai csoportosulásai közreműködésével a Monarchia sorsáról. Ezeknek a formálásában nem elhanyagolható szerepet játszott az a propaganda, amit a nemzetiségek fejtettek ki. A tervezeteket és azok megvalósulását alapvetően a hadi események alakulásai és a pillanatnyi diplomáciai érdekek befolyásolták. A nemzeti mozgalmak esetében pedig a konszenzus kialakulásának folyamata követhető nyomon, ami a korábbiakban nem volt jellemző. Az új határok kialakítása és szentesítése folyamatának a leírása a magyar történetírásból már ismert vonal mentén történik a kötetben.

A harmadik fejezet a kismemzeti széttagoltság állapotát vizsgálja, és ettől kezdve kapunk képet valójában a két tárgyalt régió sajátosságairól úgy a számadatokban, mint a leírásokban. A térség újonnan létrejött államaiban általánosan követett nemzetgazdasági felfogás a protekcionizmus lett. A cislajtán területek legfejlettebb gazdasága Csehországhoz került, Magyarországon pedig a Felvidék rendelkezett hasonló adottságokkal. Az egyoldalú termelőkapacitások és a felvevőpiac elvesztése miatt a cseh polgárság az államhatárokon belül próbálta újjászervezni a munkamegosztást a szlovák terület kárára. A vasúti vonalak Bécs, illetve Budapest centrikusan épültek ki, így a két országrész közötti közvetlen összeköttetés is hiányos volt, ami tovább növelte a széthúzást. A szerző igen meggyőzően ezt a korszakra jellemző vonást vezeti fel az olvasó elé, és a későbbi dezintegrációt meghatározó belső okként is ezt mutatja be. Jugoszlávia legjellemzőbb vonása ebben az időszakba a politikai instabilitás volt, amit a szerb nemzet vezető szerepre való törekvése és az ennek nyomán kibontakozó nemzeti ellentétek gerjesztettek. Úgy a Vajdaságban, mint a Felvidéken hasonló, a kormányok által kezdeményezett mechanizmusokat ragad meg a szerző, nevezetesen a földreformot és a pénzügyi/adórendszert, amelyek

rendelkezése a magyarlakta területek számára hátrányosak voltak.

A negyedik fejezetben a nemzeti–protekcionista gazdaságok csődjét látjuk, és azt, miként válik üzleti partnerré Németország, hogyan növi ki ezt a szerepét, majd rendezti újra a térség munkamegosztását a saját hadicéljainak megfelelően. A regionális fejlődésnek ez természetesen új utat szabott, Csehszlovákia szétesésével a Felvidék északi területei a német ipari létesítmények mentsvára lett. A Vajdaság visszatérésével az a szerep hárult rá, hogy mezőgazdasági termékekkel lássa el a hadigépezetet. Ez a fejezet azonban aszimmetrikusan mutatja be a regionális fejlődést: míg a Felvidék Magyarországhoz csatolt területeiről egyáltalán nem esik szó, addig a Vajdaságnak csak ezt a részét tárgyalja, anélkül, hogy Jugoszlávia más területeiről szó esne.

A szocializmus időszakának jellemzője a térség szovjet érdekszférába kerülése és a jugoszláv különút, amit az ötödik fejezet tárgyal. A szerző a KGST gazdasági mechanizmusát vizsgálva megállapítja, hogy az Moszkva-centrikusságával „nem volt valódi multilaterális, szubregionális integráció, sokkal inkább bilaterális együttműködés halmaza”. Ilyen formán a tagországok egymás között valódi kapcsolatokat nem alakíthattak ki, az államhatárok a merev elzárkózás eszközeivé váltak, ami a régiók fejlődését megátolta. Az izolacionizmust tovább fokozta, hogy a határmenti térségek nem kezdeményezhettek kapcsolatokat, mert azokat központilag ellenőrizték. Az 1960-as években normalizálódó jugoszláv–magyar kapcsolatok következtében a határforgalom a szerző által felsorolt formában élénkült meg: határmenti városok és megyék közti hivatalos kapcsolatépítés; gazdasági kapcsolatok az agrárszektorban; bevásárlóturizmus és vajdaságiak valuta-betétjei Magyarországon. A Vajdaság regionális fejlődését tárgyaló alfejezetben azonban aztán nem történik ezekre visszautalás, pedig ezeknek a gazdasági hozadéka megbecsülhető lehetne, és így mindez határo-

zottabban körvonalazódó tényező lenne a regionális fejlődésben.

A hatodik fejezet a rendszerváltás utáni folyamatokat mutatja be napjainkig: Cseh-szlovákia szétesését és az ennek nyomán kialakuló politikai és gazdasági nehézségeket, valamint a délszláv háborúk eseményeinek vázlatos összegzését. Az ennek nyomán kialakult helyzetben azonosít a szerző regionális kezdeményezéseket, amelyek okot adhatnak optimizmusra, és felvázol lehetőségeket, amelyek még nem fogalmazódtak meg. Úgy ennek a fejezetnek a keretei között, mint korábban is, beszámol a magyar kisebbség helyzetéről is, kiemelve azokat a diszkriminatív intézkedéseket, amelyeknek folyamatosan ki vannak téve. Ami ezen a ponton hiányolandó, az az, hogy az irodalomjegyzékből hiányzik néhány, ezt a kérdéskört tárgyaló elismert szakmunka.

A könyv gazdagon dokumentált táblázatokkal, diagramokkal és különféle térképekkel. Ugyanakkor néhány szerkesztési észrevételt kell tennünk: Furcsán hat, hogy

a táblázatok alatt a forrás megjelöléseként a saját szerkesztés szerepel, majd a szerző egy lábjegyzettel tovább küldi az olvasót a könyv végére. Ugyanilyen zavaró és fölösleges minden alfejezetnél megismételni a „diszsertációk kereteit azonban szétfeszítené” formulát. A műszaki szerkesztésről szólva megállapítható, hogy valójában egy *Word* dokumentumot tart kezében az olvasó: nincs tördelve a szöveg, a sorköz nem egyenes. Igényesebb korrektúrára is szükség lett volna. A nagy számú illusztráció dicséretes, de a nyomdai eljárás során azok sokat vesztek minőségükből, például a *Triasmappából* nem sok minden vehető ki.

A könyv olyan kérdéskörök tárgyalását egyesíti, amelyeket külön-külön a történetírás már részletesen vizsgált, amint arról megbizonyosodhatunk az irodalomjegyzékből is. Elsősorban akkor használhatjuk eredményesen ezt az új kiadványt, ha oktatási céllal, egyetemi/főiskolai segédletként vagy ismeretterjesztő igénnyel vesszük a kezünkbe.

NAGY BOTOND